

Relatio Deputationis Regnicolaris mixtae, pro discutiendo
Plano erigendae Nationalis Societatis Eruditae Hungaricae,
sub Sessione 59-na modernorum Regni Comitiorum exmissae

[S.l.]; S.l. 1826

Signatur: 79.B.30

Barcode: +Z18201310X

Zitierlink: <http://data.onb.ac.at/ABO/%2BZ18201310X>

Umfang: Bild 1 - 42

Nutzungsbedingungen

Bitte beachten Sie folgende Nutzungsbedingungen: Die Dateien werden Ihnen nur für persönliche, nichtkommerzielle Zwecke zur Verfügung gestellt. Nehmen Sie keine automatisierten Abfragen vor. Nennen Sie die Österreichische Nationalbibliothek in Provenienzanangaben. Bei der Weiterverwendung sind Sie selbst für die Einhaltung von Rechten Dritter, z.B. Urheberrechten, verantwortlich.

Hinweis: Das Dokument enthält hinterlegte Textdaten, die eine Suche in der Datei ermöglichen. Diese Textdaten wurden mit einem automatisierten OCR-Verfahren ermittelt und weisen Fehler auf.

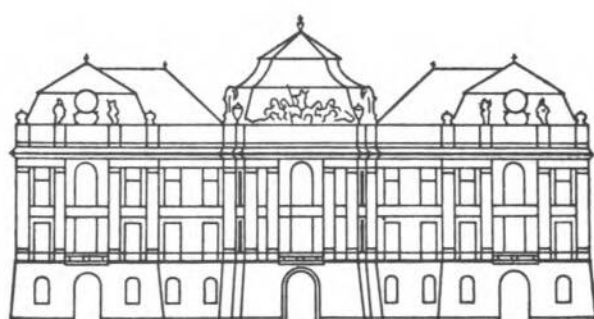

79. B. 30.

MENTEM ALIT ET EXCOLIT

K. K. HOFBIBLIOTHEK
ÖSTERR. NATIONALBIBLIOTHEK

---

79. B. 30

79. B. 30.

Relatio

Deputationis Regnicolaris mixtae, pro discutiendo Plano erigendae Nationalis Societatis Eruditae Hungaricae, sub Sessione 59-na modernorum Regni Comitiorum exmissae.

Anno 1826. die 21. Mensis Februarii et subsequis, sub praesidio Excellentissimi, ac Illustrissimi Domini Stephani Végh, Sacrae Regni Coronae Conservatoris consedit Deputatio Regnicolaris mixta, concluso Comitiali eo fine exmissa: ut recepto a respectivis offerentibus efformandi reflexe ad principia, et adminicula tam sub his, quam praecedentibus Comitibus adoptata Instituti Plano, media ad effectum illius deservitura sollicite expendat, ac una id quoque dispiciat: utrum, et qua ratione Institutum cujus erectio intenditur, cum Instituto Musaei Nationalis utiliter, et convenienter necti valeat? eo suapte intellecto, quod intentio Fundatorum pro omni casu salva manere, Fundus vero Instituti juxta mentem eorundem, et ad optandum Instituti Planum separatim administrari debeat: qua occasione:

Posteaquam Sua Excellentia D. Praeses, objectum exmissionis explanando, Systematicam Instituti in quaestione vertentis organisationem non solum ad Culturam Linguae Nationalis ejusque adminiculo provehendam scientificam quoque Nationis Eruditionem, verum junctim ad extensivam etiam per ambitum totius Regni relate ad omnes Regnicolarum classes Linguae Patriae propagationem ad promptandam esse proposuisset, una ipsos etiam offerentes in sequelam conclusi Comitialis ad exhibendam sua ex parte Plani organisationalis Idaeam provocaverat.

In cujus provocationis nexu Plano erigendae Nationalis Eruditae Societatis Hungaricae per Condeputatum Nuncium Comitatus Borsodiensis Dominum Abrahamum Vay nomine etiam reliquorum primitivorum offerentium Illustrissimorum quippe Comitum Stephani Széchényi, Georgii Andrassy, et Georgii Károlyi exhibito, et per Regnicolarem hanc Deputationem uberius ruminato, et discusso; collatis et coadunatis Consiliis media etiam ad effectum deservitura sollicite expendendo Planum ejusdem Instituti
-/. voto Deputationis, ita prout hic sub ;|. advolvitur Elaboratum, demisse substernitur.

Cum autem provocato Plano scopus principalis erigendae Societatis Eruditae expositiva offerentium mente et intentione solummodo ad intensivam adminicu-

niculo ipsius culturae procurandam Lingvae Patriae propagationem restringeretur, cujus interim extensiva per ambitum totius Regni Partiumque adnexarum propagatio et institutio, ad constabiliendum nationalem characterem quam plurimum collatura videretur, in quantum successivis ac amplioribus Regnicolarum Sacrificiis necessaria media, hunc quoque in finem suppeditarentur, Deputatio Regnicolaris suarum partium esse censuit, projectum scopo eodem per Con-Deputatum Episcopum Transylvaniensem Excellentissimum D. B. Ignatium Szepessy propositum, in consensibus vero Deputationis in planum instituti prout hic sub //• adjacet redactum humillime praesentare.

Relate ad utriusque ordinis elaboratum, ea est Deputationis hujus demissa opinio, ut quamvis plana haec, ejusdem indolis Institutum Nationale, ad provehendam nimirum lingvam Hungaricam erigendum concernere, ac distinctas solum ejus sectiones partim cultura, partim propagatione lingvae circumscriptas amplecti videantur; posteaquam nihilominus offerentes pro erectione eruditae societatis, unice ad culturam, et exinde dimanaturam lingvae propagationem destinatae in obversum cujusvis alterius nexus positivam suam mentem iterato enunciassent, ideoque planum utriusque ordinis, semota quavis dependentia aut unione, directione, membris ordinariis, fundo; consensibus penitus segregatis, distinctis omnino a se invicem societatibus conformari et adpromptari debuisset; fundus autem propunius, et alterius ordinis insituto necessarius e suppletoriis adhuc oblationibus (notabilioribus illis, quae hactenus praecise, et unice ad rationem eruditae Societatis intervenerunt, hujus etiam exoptatae ampliationi plene, et ex integro haud sufficientibus) successive conflandus foret: planum utriusque ordinis subsecuta Altissima approbatione Regia, per Suam Serenitatem Caesareo-Regiam D. Regni Palatinum, universis Regni Partiumque adnexarum Jurisdictionibus ea Benigna cum invitatione transmitteretur, ut gremiales cujusvis Status et Conditionis incolas, in quantum ad salutarem hunc communis utilitatis scopum concurrere cuperent, ad positivas et disertas declarationes eatenus provocent: pro qualinam fundo an quippe pro extensiva propagatione, vel cultura lingvae Hungaricae, aut distincto quopiam specifico unius vel alterius adminiculo oblata sua faciant? Declarationesque has Jurisdictiones ipsae suo tempore Serenissimo Protectori vicissim transmittant.

Inter adminicula reflexe ad extensivam lingvae Hungaricae propagationem sub ipsa discussione proposita, haud ultimum sibi locum vendicaret, sexus sequioris, pari amoris, et pietatis in patriam studio adornanda cooperatio, qua nimirum ope eminentioris unionis Dominarum virtutis non minus claritate, ac generis nobilitate, Illustrium ipsa ratio Educationis Muliebris ad communem scopum, universalem quippe lingvae Hungaricae propagationem dirigi, et pro principali hujus vehiculo deservire posset. Voto interim Deputationis, ab ulteriore similis Instituti pensitatione, donec Altissima approbatio, et intentio Regia intuitu desideriorum excolendae non minus, ac propagandae lingvae Hungaricae certo innotuerit, tantisper supersedendum esse videbatur.

Su-

Super est demum quaestio: num Institutum Societatis Eruditae Hungaricae cum Instituto Musaei Nationalis, quave modalitate proficue et convenienter necti posset? dum ad definiendam ipsam quaestionem actualement Musaei Nationalis coordinationem praevis cognoscendam esse existimaverat, — Deputatio haec Regnicolaris, in elucubrationem ejus interpositione Excellentissimi Domini Praesidis ex Actis, Benignitate Suae Serenitatis Caesareo Regiae Domini Regni Palatini secum communicatis intellexerat eadem Deputatio, illam esse Musaei Nationalis institutionem, ne cum alio aliquo Instituto copuletur, Fundusque ejus in aliam Cassam transferatur; cum autem relate etiam ad Nationalem Eruditam Societatem Hungaricam primi offerentes, et respective Fundatores inalterabilem in eo intentionem suam crebrius declarassent, ut tam Institutum, quam et Fundus ejus independentem a quovis alio nexu praeservetur; Deputatio Regnicolaris ab omni unionis tentamine praescindendum, et eam solummodo rationem ineundam esse censet, ut cum utriusque ordinis Instituti tendentia, adminiculis tametsi diversis, ad culturam et eruditionem Nationalem dirigatur, eadem mutuum quidem, ac reciprocum in Commercio Literario sibi praebeant adjutorium, et hac in sphaera sibi invicem opitulentur; de caetero autem in plena sui independentia persistent.

Eadem hac occasione Deputatio Regnicolaris curae sibi sumpserat propositas, alias quoque praeclaras Patriae amantium Institutiones, quae culturam Linguae Hungaricae propius tangerent, solertius inspicere, in specie autem Legatum Egregii Stephani Sándor de Szlavnicza et Luka, non secus ac Foundationes Inclytae Familiae Marczibány et Comitissae Theresiae Pongrácz Viduae Joannis Motesiczky jam sub Regnicolari Consessu Publici Juris redditas; e quibus Legatum quidem Sándorianum prouti in ipsa Comitiali Sessione insinuatum habetur, districtim pro excolenda Lingva Patria erigendae Academiae vel Societati, quae Pestini Sedem suam habitura est destinatum esse comperit; relate vero ad Foundationes Marczibányianam et Comitissae Pongrácz ex Actis supramemoratis scopum licet eundem, culturam videlicet Linguae Hungaricae praestitutum, cura nihilominus, et administratione Foundationum harum diserte Deputationi I. Comitatus Pestiensis per Fundatores delata institutionem prorsus difformem esse, et citra annutum utriusque ab eadem nec abstrahi posse observat — Deputatio haec Regnicolaris.

Et haec sunt, quorum humillima Relatione Deputatio haec Regnicolaris, (Plenum quoque originarium per offerentes sibi exhibitum pro integritate Actorum perinde adnectendo) exmissionis suae partes explevisse eo demisse subjuncto, autumat; quod primorum offerentium intentioni, qua Benigna Approbatione Regia subsecuta, mox conclusis praesentibus Regni Comitibus Societatem Eruditam Hungaricam commensurate ad praeexistentis jam Fundi vires instaurari anhelarent, spectatis notabilibus, quae hucdum factae sunt, et cum vero similitudine sperantur oblationibus, sua quoque ex parte plene adstipuletur. Sig. per Magistrum Nicolaum Kárász m. p. Personalis Praes. Reg. in Judiciis Locumtenentis Protonotarius.

Planum

erigendae Eruditae Societatis Hungaricae per Deputationem
Regnicolarem stabilitum.

I. Introductio.

Fundamentis propagandae per ambitum totius Regni, et excolendae linguae nationalis Hungaricae per gloriosae reminiscentiae Imperatorem et Regem Divum Leopoldum II. in ipso Regiminis aditu Benigna Mente Regia via Excelsi Dirigentis Dicasterii sub dato 20. Aprilis 1790. et Nro 13027. puncto 7. his formalibus: „Nullius equidem Vernaculorum lingvarum doctionem in Scholis sic dictis Normalibus et Nationalibus impediri „vult Sacratissima Sua Majestas, cuperet tamen, ut linguae Hungaricae, velut in Regno „hoc reipsa maternae praecipua habeatur ratio, ad cujus itaque culturam, et propagati- „onem, ac signanter in iis locis, ubi nunc plura idiomata vigent, convertendae erunt „curae,, intimata, positis, benignus Altissimae hujus intentionis effectus, mox in- dictis Anno 1790. Regni Comitii spiritu vere patriotico, semet exeruerat, ac ab eo inde tempore Regnicularum animos intensius semper occupando, sub continuis inter- calarium Annorum Comitii majori in dies sollicitudine non solum ad propagationem, verum peculiariter ipsam etiam linguae culturam directa incitaverat; patrioticum nihilo- minus excolendae linguae nationalis studium ob defectum requisiti fundi optato succes- su hucdum destitui oportebat, donec sub modernis Regni Comitii Comes Stephanus Széchenyi unius anni reditus universorum Bonorum suorum pro incunabulis Fundi Eruditae Societatis Hungaricae ad aram Patriae destinando, insigni sane patrioticae vir- tutis exemplo aemulos parique studio conceptos Abrahami Vay, Comitii Georgii Andrassy et Comitii Georgii Károlyi conatus provocasset, quorum adminiculo ea, quae de erecti- one Societatis Viri doctrina, et eruditione nationali praecellentes jam ante 35. an- norum evolutionem mente ac animo agitaverant, nunc in realem effectum deduci vale- rent.

§. I.

Scopus Nationalis Eruditae Societatis Hungaricae:

Est ille, ut opera Societatis hujus in Hungaria scientiae, artesque liberales lin- gua nativa excolantur, hocque tramite non solum ornamentis linguae perfectio, verum etiam propagationi ejusdem ampliatio accedat, cujus ope eruditio characteri nationali copulata, spiritum ipsum ac consistentiam Nationis corroboret.

Scopus igitur Instituti hujus principalis juxta mentem, et intentionem primiti- vorum offerentium unice ad culturam linguae patriae, et adminiculo ejus procurandam intensivam linguae propagationem dirigitur, et restringitur.

Has

§. II.

Occupationes Societatis.

Has scopus ipse praeexpositus abunde indicat, occupationes amplae omnino, ac adeo late patentes sunt, quae Commembris Societatis quantumvis numerosa esse contigerit, continuam, ac sufficientem laboris materiam suppeditant; notabiliores tamen in subsequis succincte comprehenduntur:

1) *Cultura Linguae.*

Commembris Societatis primum et ante omnia curam augendi ac perpoliendi sermonis Patrii injungeret, quae cura dirigi deberet ad resuscitandas antiquatas, attamen accommodas voces, sententias, adagia item ac diversificantes Dialectus populares; adinveniendas praeterea indispensabiliter necessarias, rationabili interim Etymologia absque contorsione, aut violentatione definiendas novas expressiones.

His, ac similibus praeparatoriis, Industria Societatis comparatis, perfecta, numerisque suis absoluta Linguae Hungaricae Grammatica, non secus Lexicon, quo fieri potest exactissimum, ac locupletissimum, praeferenter autem cunctas in Regno Hungariae, et Oartibus adnexis usitatas Lingvas complectens, utriusque autem in usus diversos varia Compendia conscribenda erunt:

2) *Variorum Operum editio.*

Eruditioni conjuncta Linguae propagatio, a Commembris Eruditae Societatis variorum Operum, Patrio Idiomate adpromptandam concinnationem deponeret; praeferenter autem jam praeexistentium Classicorum tam veteris aevi, e Graeco, et Latino, quam recentiorum, utpote Anglico, Gallico, Germanico, Italico etc. etc. versione accurata in Hungaricum, successive demum producendis proprii etiam ingenii foetibus Literatura Hungarica locupletanda foret.

Ad Classem vero Scientiarum, quibus Societatis Commembra occuparentur (exceptis Theologicis, Curae Sacrae Ecclesiae Divinitus concreditis) cunctae Scientiae Orbis Litterarii, quovis demum nominis vocabulo vocitatae referuntur, hic et nunc sequentibus genericis Sectionibus comprehensae:

- 1) Philologica,
- 2) Philosophica,
- 3) Mathematica,
- 4) Physica,

Subin tamen hac ipsa subdivisione, prout et specifica Scientiarum, ad distinctas Sectiones partitione, Judicio ac determinio ipsius Societatis relictas.

3) *Recensio editorum Operum.*

Idiomate Patrio conceptorum, Proelumque egredientium Librorum, aut etiam scrutinio Societatis exhibitorum notabiliorum non minus Operum, ac occasionaliter concinnatarum quarumvis Dissertationum, Authore seu Commembro Societatis, seu quocunque extraneo Erudito in Sessionibus Societatis hujus vulgatarum, Recensio, omnique cum animi malitia, ac sapienti moderatione, austero nihilominus veritatis criterio instituenda, principalem curarum Societatis partem constituet; eo subjuncto: quod primi Fundatores, Viros quosvis eruditos Collegio Societatis hujus adlegendos, memores ejus omni aevo esse velint, quod dum intentione sua, culturam solum Linguae, et eruditionem nationalem provehere pro scopo praestituerant, Palaestram discordiarum in-

stituere, ac eo ipso semen interitus jacere neutiquam in mente habuerint, hacque de causa, Societati huic eruditae peculiari sollicitudine limes ille praestabiliatur, ne sub colore aliarum scientificarum discussionum, controversis Religionariis quaestionibus quaque demum ratione ansam seu praebeat, seu aditum admittat.

4) *Editio Operum memorabilium.*

Cum haud raro Opera momentosiora Puoque notabili emolumento Publici in lucem proditura celari eveniat partim modestia, partim in defectu requisitorum sumtuum aegestate ipsa Authorum; Commembra Societatis eruditae similia Manuscripta ubi vis exquirere conabuntur, subnexa propria sua opinione Societati eruditae Hungaricae praesentanda, cujus approbatione peraeque subsecuta, editio similium Operum penes assignationem impensarum e Fundo Societatis per Collegium dirigens decernenda, et adornanda erit; suapte intellecto eo, quod tam hae, quam et in genere quaevis editiones per Societatem eruditam Hungaricam typis vulgandae, de casu in casum revisionem, et approbationem Censurae Regiae Literariae praevis subire debeant.

5.) *Propositio materiarum et quaestionum proemialium.*

Multum sane ad assequendum Instituti hujus Scopum conferret, adjunctis Temporum, et progressui ipsius Culturae adpromtandus delectus accomodarum utilium quaestionum, quarum concinna resolutio, et elaboratio praemiis ab infra defixis exstimulanda, et coronanda erit. Delectui igitur huic Societas Erudita peculiarem Curam impendendam habebit.

6.) *Praemiorum distributio.*

Dubium nullum recipit Litterarum Studia ibi potissimum excoli, ubi suis non destituuntur Maecenatibus; eo majorem sibi vendicat considerationem Litteratura Hungarica, quae hucdum etiam, quamvis Scriptores Patrii impensi temporis detrimentum potius quam praemium receperint, extraordinarium progressum exhibet; quantae igitur exspectationi argumentum suppeditare potest Spiritus Nationalis, ubi in ardua hac semita existimationi Publicae neque privatum commodum denegatum fuerit; eapropter Societas Erudita principali sibi Curae habebit, praemiis Fundo suo commensurandis, ac proportionate semper magis ac magis adaugendis, Culturam Litteraturae Patriae omnimode incitare, et provehere.

7.) *Theatri Cura.*

Donec amplior Fundus, ampliorum quoque institutionum potestatem fecerit, interea cum exordio Instituti hujus Cura Nationalis Theatri eo restringitur, ut in quantum hoc quoque vehiculo cultura Linguae Nationalis incrementa capere posset, praeprimis reflexe ad ipsam Dialectus perfectionem, Societas Erudita Curae habeat, quo sufficiens convenientium Drammatum, partim originali Hungarico Idiomate, elaboratorum, partim e Lingvis aliarum cultiorum Nationum translatorum provisio adsit.

§. III.

Membra Societatem Eruditorum Hungaricam constituentia.

P r o t e c t o r.

Tenellum quamvis in principio, non minore attamen Patriotico Zelo, Commodo unico Publici dicatum hoc Institutum, quemadmodum propitio Numine instaurandum et favo-

favore Tutelar^{is} Genii Nationalis exsurrecturum sperare fas est, ita ut sensim adolescere, ac solidiora capessendo incrementa, flore diuturno consistere valeat, teneram hanc spem Patriae, per Patres, jam in Comitibus 1790 congregatos conceptam, ac in haec tempora propagatam, felici omine a Clementia et Benignitate Summi Terrae Principis auspicantes, qua Sacratissima Sua Majestas Dominus et Rex Clementissimus Glorioso Regnans

F r a n c i s c u s I.

posteaquam Avitas Majorum Institutiones, inter continuas retroactorum Temporum procellas, ex universali ferme Europae Naufragio firmo; ac inconcusso Gubernaculo salvasset, praesentia quoque Regni Comitibus paternae plane sollicitudine, unice pro Incolumitate, et Prosperitate Nationali, fidelis Sui Populi Hungarici Clementer exorsus est. Sub Tutela Potestatis Legislativae, peculiariter Serenissimi Caesareo-Regii Haereditarii Principis Domini Regni Palatini, qui Augustis non minus Natalibus Suis, ac indesinenti in Gentem Hungaram Benigna Propensione, quam et singulari colendarum Artium, Litterarumque Studio, illimitatam universorum Hungarorum fiduciam sibi devinxit:

Archi-Ducis Josephi

cujus Nomen Fastis Annalium Hungariae pro Decore hujus incisum, sera quoque Posteritas grata semper recolet memoria: Protectioni devotum esse cupiunt primi Fundatores.

Membra Societatis dispescuntur in Membra Dirigentia, item ordinaria, et extraordinaria, quibus accedunt Officiales Oeconomici; et Famulitum.

Membra dirigentia.

Numerum horum Fundatores in originaria sua Declaratione in tredecim defigentes, collatis serius cum Deputatione Regnicolari (cujus voto ipsimet quoque Collegio huic Dirigenti adlegendi esse prae caeteris digni judicabuntur) Consiliis, ut Populares Litteraturae Nationalis studiosos ex omnibus Regni partibus delectu hoc honorare possint, et ampliorem de Republica Litteraria Hungarica bene merendi campum suppeditent, ad viginti quinque extenderunt, quorum delectus ex omnibus quatuor Regni Statibus institui poterit.

Delectus hic, nunc in principio, praeter jam designatos offerentes quatuor Fundatores, residiorum viginti ac unius, Consignatione Individuorum, pro Benigna Denominatione Suae Serenitati Caesareo-Regiae Domino Regni Palatino substernendus, voto Deputationis Regnicolaris Judicio et arbitrio ipsorum offerentium deferendus proponitur: propositio interim haec tam primum suscipienda erit, posteaquam praesens Planum Organisationale Regnicolarem quoque approbationem retulerit.

Posthac autem morte unius, aut alterius enascituras vacantias superstites immediate, ac inomnis in primo suo Congressu liberis suffragiis ea modalitate suppleant, ut si prima occasione ultra medietatem praesentium vota nemini obtingerent, eorum bina illa Individua, quae plurimorum suffragiis niterentur pro Candidatis considerata, iterato scrutinio subjaceant, et qui alterum vel unico superaverit voto, pro electo habeatur.

P r a e s e s.

Praeexposita scrutinii modalitate Dirigentes e gremio proprii sui Collegii deligent singulo quovis Anno Societatis Eruditae Hungaricae Praesidem.

Quodsi autem vota in electione Praesidis aequa lance bifariam tribui evenierit, delectus unius e duobus a Denominatione Protectoris dependebit.

Munia Dirigentis Collegii.

Membra Collegii hujus, e quatuor Regni Statibus eligibilia, prout sensu praecise Decoris, et Existentiae Nationalis citra secundos quosvis fines, pro Regis et Patriae servitio in Commodum Publici semet devovere deberent, ita Suprema hac Honoris Palma contenti nullum aliud Laboris proemium reportare possent.

Ordinarius Collegii hujus Congressus pro quovis Anno unus indispensabiliter praestituitur, diebus septem duraturus, cujus Protocollum de casu in casum per Praesidem Protectori Societatis praesentandum, quemadmodum quivis notabilior eventus pari modalitate insinuandus erit; in extraordinariis vero casibus dispositione Protectoris ita exigente, crebrius etiam Membra Collegii convenire deberent.

Pro cujusvis Congressus plenitudine praesentia adminus novem Membrorum incluso Praeside desideratur, ea propter Membra Collegii, quae a comparitione praepedirentur, obstacula subversantia quatuor hebdomadis ante imminentem Congressus Terminum medio Praesidis Protectori praevie insinuare, suique dispensationem exoperari obstringerentur, iis vero qui e dispositione Protectoris ad complementum numeri porro requirerentur, comparitio indispensabiliter injuncta maneret.

Praeses, qui executiva Collegii Dirigentis Functione honorabitur, Anno Functionis suae indesinenter, ac inomisse in fixo Eruditae Societatis Loco residere debebit, abinde pro breviori etiam temporis intervallo, solummodo penes Indultum Protectoris semet absentaturus.

Praeses securitati Cassae Instituti invigilabit, improvisa proinde hujus visitatio continuo ab ejus activitate dependebit; Consultationes cujusvis indolis super adjunctis Fundi Eruditae Societatis, quae hunc seu active, seu passive respicerent, sub ejusdem praesidio in ordinariis Collegii Sessionibus pertractabuntur, ita non secus Rationes super administratione Fundi, evoluto quovis Anno per Perceptorem Cassae eidem exhibendae, in Sessionibus his Collegialibus revidebuntur. Elocatio Capitalium e quibus Fundus Instituti conflandus est, perinde, et constanter a Deciso et Dispositione Dirigentis Collegii pendebit.

Cum fine cujusvis Anni Collegium Dirigens singulis Regni Comitibus Informationem praestabit, tam super statu Fundi, quam et super annuali Societatis ad propositum Scopum progressu.

Ingruentibus autem Regni Comitibus, idem Dirigens Collegium Tabellarem conspectum super Actuali Statu Fundi, et Relationem super progressu Culturae Linguae Hungaricae, Artiumque et Scientiarum adminiculo ejus, inde a proxime praeteritis Comitibus procurato exhibebit.

Collegium Dirigens in ordinariis suis Sessionibus, tam qualitatem quam et quantitatem praemiorum viribus Fundi commensurando defiget, et uni e praesentandis per ordinaria Membra Eruditae Societatis pro singulo praemio binis Eruditis Viris decisivo suo Judicio assignabit.

Quarumvis proponendarum, et per ordinaria Societatis Membra praevie discutiendarum praemialium quaestionum stabilimentum modalitate Scrutinii superius pro norma electionis praestabilita, suscipietur.

Membra Eruditae Societatis ordinaria:

Nunc in principio, pro ratione virium, quas fundus praeexistens suppeditare posset deligendi essent, pro singula e quatuor generalibus scientiarum sectionibus terni, universim proinde incluso Societatis Secretario duodecim, scrutinio Dirigentis Collegii. Tractu autem temporis, horum etiam numero cum incremento fundi augmentum consequuturo,

cuturo, in delectu cujusvis ordinarii membri praeter dirigens Collegium, quodvis ordinarium Societatis Commembrum voto gaudebit.

Cum interim nunc in exordio Instituti, membra haec ordinaria paucioribus adhuc occupationibus distinerentur, et alioquin cultura ipsius linguae nationalis supremam semper Societatis curarum partem constitueret, pro Sectione Philosophica designantur Membra sex, reliquarum trium Sectionum cura, binis ac binis residuis Commembris concedita; provisio attamen haec, ad moderna solum initia restringitur, prout cultura linguae propecta fuerit alterationem, ad obtinendam uniformem occupationum partitionem, receptura.

Officia Membrorum Ordinariorum.

Membra haec promiscue, ac indiscriminatim e classe Virorum Eruditorum, dummodo linguae nationalis gnari sint, etiamsi pro ratione status sui varia publica officia, quorum incumbentiis in cultura Litteraturae Patriae tempore penitus haud excluderentur, deligi poterunt. Membra haec Societatis velut ordinaria, fixis etiam salariis abinfra defigendis dotantur, quae successu temporis Collegium Dirigens augere, etiam poterit; incumbet autem iisdem:

Culturae ac progressui Litteraturae Hungaricae praeprimis intentam sollicitam curam impendere, hocque scopo, quavis hebdomada minorem consessum litterarium asservare; cujus de causa quatuor ordinaria membra incluso Secretario constanter in fixo Societatis loco commorari obstringuntur, quae hoc e respectu duplo illius, quod socii recepturi sunt, salarii dotantur.

Praeter minores hos consessus universim omnia ordinaria membra quovis anno adminus semel fixo Societatis loco, et tempore ab infra designando comparere, ac Sessionibus, et Consultationibus Eruditae Societatis Hungaricae decursu minimum trium hebdomadarum intervenire obligantur; singillative vero, ac speciatim

Praesentanda praemia opera, e hebdomadalibus consessibus assignanda, et tempestive transmittenda recensere, ac cum hacce recensione, et opinione sua Consessui litterario exhibere. —

Alia perinde in lucem edenda, et idiomate Patrio conscripta noviora Opera solerter evolvere, in quantum tempus suppeteret etiam recensere, hacque modalitate Societati Eruditae substernere; demum

Occasione anniversarii sui consessus e submissis ad propositas quasvis praemiales quaestiones elaboratis bina caeteris praecellentia, non absimiliter decursu anni illius edita bina praestantissima Opera Hungarica votisatione mediante designare, et Collegio Dirigenti praesentare; ad officii eorum partes refertur.

Societatis eruditae Secretarius.

Ex ordinariis Societatis membris eligendus erit ejusdem Secretarius, qui in hac categoria peculiari insuper salario provisos, omne tempus operamque suam negotiis Societatis Eruditae consecrare obstringitur; peculiariter vero:

Protocollum Eruditae Societatis omni cum exactitudine ducet, prouti et Registrum cunctorum Societatis scripturisticorum negotiorum; aequae in ordine conservabit.

In Sessionibus Eruditae Societatis tam majoribus, quam minoribus vices Referentis explebit.

Correspondentias, et universa Exhibita seu ordinario Cursore, seu alia quacunque occasione recepta et Societati Eruditae sonantia Praesidi exhibebit, ac Protocollo inducet.

P e r c e p t o r.

Praeter ordinaria Societatis membra duodecim, pro oeconomicis negotiis, et manipulatione Cassae eligendus erit Perceptor, conveniente pariter salario proviſus, qui proventus Fundi Societatis in tempore percipiendo, oeconomica Societatis omni cum accuratia et parsimonia administrabit; in notabilioribus objectis erga Dispositionem ipsius Dirigentis Collegii, in minutioribus vero, universim summam quingentorum florenorum monetae Conventionalis per decursum totius anni excedere nequeuntibus, erga solius etiam Praesidis scriptam assignationem erogationes Societatis complanabit; Ratiocinium porro suum ea cum exactitudine ducet, ut quovis momento concludi, et per Praesidem inspicere valeat; demum rationes annuas cum fine cujusvis anni mox revidendas Praesidi praesentare tenebitur.

Honoraria Societatis Membra.

Quo majore numero deligi poterunt ex iis, qui opinione publica gradum quampiam eruditionis assecuti sunt; membra haec honoraria quo ampliora merita in Literatura Hungarica adipiscerentur, eo majori qualitate ad obtinendum gradum ordinarii membri pollerent: cum successu temporis e horum solummodo gremio membra ordinaria deligenda sint.

Membra eadem honoraria voto quidem in Consessibus literariis tam majoribus, quam minoribus gaudebunt, nullo attamen salario.

F a m u l i t i u m.

Indispensabiliter necessarium in sequentibus Individuis defigitur:

Claviger, una Portarius.

Duo Servitores.

Mediastinus.

§. IV.

Locus fixus ac Aedes Societatis eruditae.

Pluribus ac momentosis e considerationibus locus fixae mansionis, quo Societas erudita tanto efficacius ad scopum propositum instauraretur, in Libera, Regiaque Civitate Pestiensis deligitur; aedibus accomodis, nunc cum exordio Societatis in censum unice sumendis. Motivo delectus hujus subservit, quod locus hic medietullialis ferme totius Regni in contiguitate Metropolis Urbis Budensis, et praesentia Dicasteriorum Regni, ac Regiae Scientiarum Universitatis maximum Literatorum Hungaricorum numerum contineat; summum autem motivorum est, quod in eodem loco tam Bibliotheca Nationalis Széchényiana, quam et Musaeum Hungaricum reperiatur tantis provisa adminiculis, quae nunc instantanee immensis solum sumtibus comparari possent, et Fundum Societatis nimio opere attenuarent, aut plane funditus exhaurirent, in eodem autem mansionis loco Societati eruditae Hungaricae mutui adjutorii, et reciprocitatis commercium praeberent.

§. V.

Ordo Consessuum Societatis.

Pridie praefigendi pro Congressu generali totius Societatis eruditae termini, quodvis ordinarium Societatis membrum apud Praesidem Collegii dirigentis semet insinua-

nuabit; anniversales hae Sessiones Societatis, trium continuarum septimanarum decursu asservabuntur, in quibus Dirigentia quoque Societatis membra non secus ac in hebdomadalibus minoribus Sessionibus loco et voto gaudebunt; post effluxum alterius hebdomadae Dirigentis quoque Collegii Sessiones diebus continuis septem duraturae inchoabuntur; anniversarius generalis hujus Congressus terminus iu modernis adjunctis pro stabili defigi nequit, ast interea etiam, donec alterato nefors moderno systemate literario feriae Studiorum, relate ad diversae Religionis Individua actu discrepantes approximative magis coadunatae fuerint, praefixio termini hujus, Judicio, et arbitrio Dirigentis Collegii defertur ea lege, ut terminos anniversarios alternative tales seligat, ac cum praescitu Protectoris praestituat, quo cujusvis Religionis Viri Eruditi in Congressibus his generalibus partem capere queant.

In majoribus his Sessionibus ante omnia perlegentur quaestiones praemiales pro anno eodem stabilitae, ac continuo ordine praesentata ad easdem quaestiones elaborata, una cum reflexionibus ac opinione ordinariorum membrorum concernentis Sectionis; postmodum instituetur votisatio ad designanda bina apprime concinnata Elaborata, quae etiam instantanee pro assignando praemio Collegio Dirigenti praesentabuntur. Votisationem hanc excipiet alterius ordinis scrutinium pro delectu duorum praestantissimorum, ex Operibus anno eodem typis editis, ac praevie solerter perscrutandis, designandorum, pari modalitate peragendum; quo terminato, designata bina haec opera peraeque pro obtinendo proemio Collegio Dirigenti substernentur. His peractis manuscripta talia, quae typis vulgari digna censerentur, ob inopiam interim Authorum inedita haerent, inspicientur, ac Dirigenti Collegio praesentabuntur. Tandem assignato per Collegium Dirigens in propriis suis Sessionibus cuivis competente et condigno praemio, praemia haec, quo majori fieri potest splendoris apparatu, demisse praevie expetito Suae Serenitatis Caesareo-Regiae Domini Regni Palatini benigno interventu, iis quibus assignata fuerint, distribuentur.

In altero Sessionali Cubili sub hac quoque generalis Congressus periodo ordinariae minores hebdomadales Sessiones more recepto, deligenda quavis septimana die, asservarentur. Praeses interim hac occasione pro lubitu, Seniores e membris Societatis ordinariis, et praesentibus sui loco substituere poterit. In Sessionibus his minoribus Dissertationes magis succinctae, minutiora item oblectamento Publici destinata opera, ante omnia autem articuli, et recensiones Litterariis Ephemeridibus inserendae praelegerentur, quorum lectione et discussione continuum Litterarium commercium sustentari valeret.

§. VI.

Fundus Eruditae Societatis.

Fundus Societatis unice e hucdum praestitis notabilibus Sacrificiis, et post hac magnanimitate Patriae Filiorum studio provehenda Culturae Nationalis praestandis conflari poterit; sperare profecto licet, ut inter tot potentes Patriae Filios, partem solummodo amplissimorum, quae recipiunt Beneficiorum, hoc etiam Publicae utilitatis Instituto Patriae reddituros, Fundus Instituti adjutorio nequaquam destituatur, suamque quo ocyus nanciscatur consistentiam; eo a potiori, quod his quoque Sacrificiis, pro Decore, et Commundo Communis Patriae collatis Capitale solum elocaturi sint, quod progrediente Cultura Nationali, per incrementum Industriae Nationalis et huic correlatum Redituum augmentum, Posteris eorum cum foenore refluat.

Ut interim actualis Societatis Fundus e hucdum interventis oblati conflandus, intrinsecum etiam augmenti principium cum nativitate sua nanciscatur, eventum in omnem sextam foenoris annui pars quotannis Capitali Fundo adjicietur, ac cum eodem conjungetur, quinque solum foenoris sextalitatibus, pro reali Societatis fixo proventu consideratis, ac pro necessariis ejusdem erogationibus assignatis.

Extraordinariorum Societatis Redituum partem efficeret proventus e Typographia Societatis ac editione Calendarii Nationalis, si requisita Privilegia tractu temporis Societas Erudita Hungarica e Benigna Collatione Suae Majestatis Sacratissimae Regia consequi posset, percipiendi.

Cum autem Securitas Fundi praecipuo ampliorum oblationum incitamento deservitura sit, ac principale conservandi Instituti hujus praesidium constituat: relate ad administrationem Fundi, e mente praesentium Fundatorum inalterabilis illa regula statuitur: quod Capitalia Fundationalia in nullos unquam alios fines, quam qui pro Scopo Societatis hujus Eruditionis praestabiliti sunt, converti valeant, — ut porro, tam in his, quam et in futurum interventuris oblationum casibus, Offerentibus quidem liberum maneat, fundationalia haec Capitalia seu erga extradandas, ac praefereenter ad specialem e Bonis immobilibus assignandam Hypothecam intabulandas, et omni cum praecisione Fundamentali huic Instituto, cum stipulatione 6 pr. centualis annue indispensabiliter persolvendi Interusurii applicandas Obligationes prae manibus suis retinere, Bonisque suis immobilibus superinducere, seu Capitalia eadem Fundo Instituti effective et realiter tradere; casum attamen in eum, si fati temporum, Societatem Eruditam Hungaricam intercidere oporteret, Successoribus Fundatorum respectiva Fundationalia Capitalia, cum omni intermedio tempore enatura accrescentia ea prorsus ratione, ac modalitate, prouti per ipsos Fundatores nunc in principio factarum oblationum dispositum fuerit, de facto et incurtenter restitui debeant.

Ut igitur mens, et Dispositio Fundatorum in salvo semper maneat, administratio Fundi Societatis per Collegium Dirigens ita adpromptabitur, ut Capitalia Fundationalia, seu in Individuo, seu generice in concreto effective Fundo Instituti resignata, tam nunc in principio, quam et futuris quibusvis temporibus, semper cum expressa nomenclatione Fundatoris, Familiae nimirum ac ipsius Individui Fundantis, aut Jurisdictionis Publicae, vel Communitatis prout videlicet, et a parte cujus Capitalia eadem Fundo Instituti tradita exstiterint, elocentur, ac pari modalitate in Fundationali Societatis Protocollo praenotentur.

§. VII.

Praeliminaris Erogationum designatio.

Erogationes hae ex ipsa Instituti praesentis indole cum tempore, et incremento Fundi progressive ac notabiliter adaugendae, in quantum praevideri possunt, nunc principiis solum Instituti commensurate, pro quovis Anno ad sequentia Capita reducuntur in Conventionali Moneta.

- a) Fixa ordinaria Salaria.
- b) Praemialium quaestionum remuneratio.
- c) Praemia pro binis praestantissimis Hungaricis Operibus.
- d) Extraordinariae Adjutae.
- e) Miscellanea.

Status Salarialis.

1. Quatuor ordinariis, constanter Pestini commoraturis								
Membris, singulo florenis 600. ejectatis insimul	—	—	—	—	—	—	2400 fl.	} 4800 fl.
Reliquis octo ordinariis Membris per florenos 300.							2400 fl.	
2. Secretario Societatis praeter superius jam in qualitate ordinarii								
Membri ejectatos 600 florenos insuper	—	—	—	—	—	—	400 fl.	
3. Perceptor in concreto	—	—	—	—	—	—	600 fl.	
4. Scribae Secretario Societatis Adjuncto	—	—	—	—	—	—	200 fl.	
5. Portario una Clavigero	—	—	—	—	—	—	200 fl.	
6. Duobus Servitoribus per 75. florenos insimul	—	—	—	—	—	—	150 fl.	
7. Mediastino	—	—	—	—	—	—	50 fl.	

Pro praemialibus Quaestionibus et Operibus.

Reflexe ad singulam scientiarum Sectionem, quaestionibus adminus								
binis praestitutis, et pro resolutione harum, primae quidem florenis 600. alterius vero florenis 400. ejectatis, ad 4. Sectiones obveniunt	—	—	—	—	—	—	4000 fl.	
Praemium praestantissimorum duorum Hungaricorum Operum a 1000 fl.							2000 fl.	

Extraordinariae Adjutae.

Pro editione memorabilium Manuscriptorum, aliisque eventualibus								
notabilioribus casibus, qui tamen haud emergente casu per plures etiam annos congregari, et in futurum reponi poterunt	—	—	—	—	—	—	3000 fl.	

Miscellanea.

1. Censui elocandarum pro usibus Societatis Aedium	—	—	—	—	—	—	—	2000 fl.
2. Quarteriales reparationes, accomodationes et apparatus Sessionalium Cubilium	—	—	—	—	—	—	—	400 fl.
3. Expensae Postales	—	—	—	—	—	—	—	1000 fl.
4. Eventuales minutiores expensae	—	—	—	—	—	—	—	500 fl.
								19300 fl.
Sextalitis quovis anno in augmentum Fundi convertenda primo Anno efficeret	—	—	—	—	—	—	—	3,217 fl.
Summa totalis cum exordio Societatis pro primo Anno desiderata efficeret	—	—	—	—	—	—	—	22,517 fl.

Eo in complementum organisationalis hujus Plani praestabilito, quod etiamsi oblationes his adhuc Comitibus faciendae, summam Capitalis praeexpositum annum foenus reddituri, haud adaequarent, eo non obstante, ut primum hocce Institutum Altissimam approbationem et confirmationem Regiam obtinuerit, conclusis modernis Regni Comitibus erectio et organisatio Societatis hujus Eruditae, viribus Fundi commensuranda instantanee suscipienda sit; in iis vero quae decursu temporis et cum incremento Societatis ejusque Fundi ad assequendum praestitutum principalem scopum, praeter ac ultra fundamentalia Plano praesente expressa Statuta desiderarentur, suppletorie in eorundem sensu ac spiritu instituendae provisiones, sagacitati et sollicitudini Collegii Dirigentis concedantur.

Demissa Opinio

De opportunis Mediis propagandae, atque omnibus Regni Hungariae, et Partium adnexarum Incolis pedetentim citra coactionem notae reddendae

Lingvae Hungaricae.

In Actis praeteritorum non minus quam praesentium Comitiorum Regni Hungariae, plus simplici vice enunciatur est ardens desiderium illud: ut quis quis Hungari nomine gloriatur, etiam Lingvam Hungaricam calleat, et svavi hoc vinculo idem Regnum incolentium fortior unio concilietur. — Quid magis optandum, atque omnibus ad eandem Civilem Societatem pertinentibus Membris, commune sermocinandi genus, quo quilibet Villicus Ruricolam, — Herus Famulum, — Bonorum Possessor Colonos, — Civili officio fungens, suae sollicitudini creditos, — Dux Milites, — Sacer Curio in ambitu Parochiae degentes Fideles — Magister Discipulos, — Sacrorum Antistes universum cui praeest Populum, et affari, et intelligere possit? — Quis nescit quam graves obices ponat in Regno Hungariae diversitas Lingvarum, defectui unius communis juncta, fiducia subditorum erga Dominos, — Administrationi publicae, — Institutioni Scholasticae, — Doctrinae Religionis debite tradendae? Quem latet quam arduum sit vel unam Lingvam perfecte addiscere, atque ideo, vix aetatem hominis sufficere, ut Lingvas nunc in Regno Hungariae vigentes: Germanicam, Slavicam, Illyricam, Valachicam, Vandalicam, praeter Hungaricam et Latinam, sibi familiares reddat? — Quis potest dubitare convenientissimum esse, ut in Hungaria Lingva Hungarica sit communis? —

Absit attamen quam longissime intentio, recensitarum Lingvarum, quae singulae in diversis locis a Parentibus, quin memoria fatigetur quotidiano usu discuntur, — e Regno hoc exstirpandarum; — Romanam Lingvam quae semper praecipuus fons eruditionis manebit, Juventus Hungara in posterum etiam quam diligentissime doceatur; — verum dum Intellectus Hungari, aliarum peregrinarum Lingvarum notitia excolitur, Hungarici quoque Sermonis, a quo Natio Hungara nomen mutuatur, peritiam sibi comparet est necesse. —

De propagatione et Cultura Lingvae Patriae sub felici Regimine Augustissimi Imperatoris et Regis Francisci I., quem Deus Incolumem quam diutissime praestet! conditae Leges majoribus in dies faciendis progressibus campum aperuerunt.

Quod

Quod Culturam, aut potius amplificationem Lingvae Hungaricae ejus indoli consonam adtinet, haec ad Institutum praesens non refertur, — hic solummodo de propagatione Patrii Sermonis agendum erit, et deservientia in rem adminicula proponuntur sequentibus:

S e c t i o I.

Adminicula propagandae Lingvae Patriae.

1.) Quo ocyus concinnetur Grammatica Hungaricae Lingvae, pro Scholis Normalibus, et Trivialibus. cum explicatione Germanica, Slavica, Croatica, Illyrica, Valachica, et Vandalica, pro quolibet nimirum Idiomate distincta; in qua synoptice, seu in compendio omnes Regulae, additis brevibus exemplis reperiantur, — facilia moralia Paradigmata adsint, — Syllabus interpretationi Thematum necessariorum, et aliorum frequentioris usus vocabulorum, cum significatione in Lingva Vernacula comprehendatur.

2.) Ad providentiam Directionis ab infra designandae spectabit, in quolibet Idiomate tot exemplaria Grammatices Hungaricae typis edenda procurare, quot pro numero Juventutis Lingvae ejusdem ignarae, in ambitu Regni, per concernentes Jurisdictiones, viis, ac modis congruis cognoscendo, ac indicando desiderarentur, hacque de causa Directio Societatis, mutuum hoc in passu cum Jurisdictionibus Regni fovebit cointelligentiam.—

3.) Exemplaria haec Grammaticae, Typis Universitatis, et quidem erga dimidium Lucri, quod secus exigitur edenda forent, quae postmodum singulis Jurisdictionibus numero requisito, causa instituendae distributionis partim erga numerandum pretium, partim pro egentioribus, in quantum Fundus Societatis ferendo huic oneri par fuerit, gratuito etiam subministrabuntur, et transmittentur; Praeses autem Societatis per recipientes Jurisdictiones super facta distributione edocendus erit.

4.) Pro ratione Localium adjunctorum, quoad nimirum observari et effectuari potuerit in singulis Oppidis, et Pagis ubique Notarii Hungaricae quoque Lingvae gnari assumuntur, qui dum aliis occupationibus impediti non sunt, Ludimagistri, hanc Lingvam ignorantis, — si talis foret, — defectum sarcire possint.

5.) Cum scopus Societatis hujus idoneorum Docentium instructionem, et requisitum pro ambitu Regni Partiumque adnexarum, ad institutionem Lingvae Patriae numerum praerequirat, ante omnia, praeter Praeparandias pro Scholis Nationalibus et Normalibus actu existentes, Praeparandiae ad formandos sufficienti numero pro Trivialibus Scholis Lingvae Hungaricae Docentes instruendae erunt; Planum coordinationis et institutionis, Directio ipsa abinfra designanda elaborabit, inevitabiliter attamen necessarium erit, ut Alumni Musices etiam institutionem recipiant, ac per id una etiam pro Ludimagistris habiles reddantur. Capitalia Praeparandiarum harum Loca, pro ratione situs Regni, aliorumque adjunctorum defiguntur quatuor, nimirum Sabariae, Comaromii, Szege-

dini et Miskolczini, ubi Alumni e diversis Regni partibus convenientes ac Lingvae Hungaricae ignari, hanc praeter normalem institutionem quotidiano etiam usu, et promiscuo cum Incolis Commercio, propriam sibi reddere possent. Singula Praeparandia tribus Professoribus, quolibet pro hic et nunc annuo 300 florenorum Salario in moneta Conventionali dotandis, instruenda veniet; circa accommodationem quarterialem Praeparandialium harum Scholarum sperare licet, ipsas respectivas Locales Jurisdictiones, eatenus provocandas, necessitati huic prospecturas esse, et ideo ab ulteriori hac in parte provisione isthic praescinditur. Materiae autem pro institutione praestituto propagandae Lingvae Nationalis, una etiam educationis praeprimis Ruricolis accomodae, et proficuae scopo deservientes, designantur sequentes:

- 1.) Lingva Hungarica.
- 2.) Paedagogia.
- 3.) Arithmetica.
- 4.) Historia Naturalis.
- 5.) Technologia.

In Capitalibus his Praeparandiis, post paucorum annorum effluxum singulae Jurisdictiones, in quarum gremio Lingva Hungarica invehenda, et propaganda foret, sufficientes, et accomodos Docentes reperirent, quorum opera rursum in sui gremio Scholas Triviales instruere, hocque adminiculo intra breve temporis spatium, ad propagationem Lingvae efficaciter operari possent.

Nunc interim cum exordio, e designatis quatuor Capitalibus Praeparandiis praeferenter instruendae forent binae, nimirum Szegedini, et Comaromii, successu temporis, cum incremento fundi, erectione etiam residuarum duarum Praeparandiarum subsequutura; ut autem in his Praeparandiis ipsa etiam Juventus lingvae Hungaricae ignara, ejusdem condiscendae majorem stimulum reperiat, Alumni earundem Praeparandiarum, qui praeclara progressus sui specimina, fidedigne comprobanda ediderint, fundo adaucto condigna praemia recipiant.

6-to. Praecipuum condiscendae Lingvae Patriae, hocque scopo praedesignatas Capitales Praeparantias adeundi incitamentum deveniet, si Jurisdictiones Regni curas suas eo converterint, ut Alumni trivialium harum Praeparandiarum in locis gremialibus pro docentibus applicentur, eatenusque Patronos Ecclesiarum et respective Communitates locorum provocaverint; non secus, si e Praeparandiis Scholarum normalium ad stationes vacantes ii prae caeteris appliciti fuerint, qui durante cursu lingvam Hungaricam ita addidicerint, ut aliis quoque institutionem in eadem praebere possint.

7-mo. Commendari posset Dominis Dioecesanis Episcopis, tam Latini et Graeci Ritus Catholicis, quam Graeci Ritus non Unitis: ut in Seminariis Cleri Junioris, lingvam Hungaricam assidue doceri jubeant, et exemplo Dioecesis Scepusiensis Scholam aperiant, in qua, pariter ad normam praeindicatam plures quoque formentur, qui in Oppidis, et Pagis Ludirectorum Officium obire possint, atque simul lingvam Hungaricam discant, post certum annorum numerum in deligendis individuis pro Cantoris, aut Magistri Officio, eorum praeferens habeatur ratio, qui in tentamine e Studio lingvae Hungaricae primae classis calculum meruerint.

8-vo. Idem etiam Augustanae Confessioni addictorum supremo Consistorio svadeatur.

9-no. Parochis, Ministris, Ludirectoribus et normalibus Professoribus, qui Juventutem linguae Hungaricae ignarum cum notabili fructu Hungarice loqui docuerint, idque Testimonio fidedigno comprobaverint, dum fundus Instituti praesentis augmentatus requisitam consistentiam nanciscetur, pro ratione meriti Rflore. 100, 50, 25 et 10 M. C. remuneratio detur.

10-mo. Parochi, Ministri, Ludirectores, Populo frequentius scopum horum conatuum explicent, scilicet: non esse eam intentionem, ut praeter Hungaricam omnes aliae Lingvae e Regno eliminentur, verum id tantummodo desiderari, ut singuli in Solo Hungarico degentes, etiam Nationis Hungariae, cujus pars sunt Lingvam addiscant; — quam utilissimam et necessariam esse sat superque patet inde, — quia magnus numerus Incolarum Hungariae, et Transylvaniae cum quibus in Civili nexu constituuntur, solam hanc Lingvam callet, — quia haec Lingva sicut in Transylvania, ita etiam in Hungaria publicorum negotiorum tractandorum magna parte vehiculum est; — quia in posterum Lingva Latina, subsidio Lingvae Hungaricae docebitur, ne supervacanea ejusdem rei, diversis Lingvis Instituta explicatione. tempus inaniter conteratur, et Juventutis progressui mora injiciatur.

11-mo. Secundum articulum 16. 1741. Parochi Catholici Lingvae Patriae gnari, qui propagatione etiam Hungaricae Lingvae peculiaria sibi merita comparaverint, caeteris paribus per Dioecesanos Episcopos Clementiae Sacratissimae Regiae Majestatis sua via proponantur, ut dum Canonicatus vacant, Patriae amantium praemio donentur; Sua vero Majestas Sacratissima per SS. et OO. Regni demisse exoretur, ut similibus Candidatorum praeferentem rationem clementer habere dignetur.

12-mo. Singulis annis facili, claro, venusto Sermone Hungarico adnuntur omnibus adjunctis vestita deductio propagationis et progressuum Lingvae Patriae additis laudibus illorum, quorum industriae optatus successus adscribi debet, — attingi in eadem deductione deberent Privatorum etiam conamina, et Instituta per Regnum in propagationem Lingvae Patriae adhibita, in quantum Directioni Instituti praesentis innotuerint, — haec Relatio typis vulgata omnibus Dicasteriis, Jurisdictionibus, Maecenatibus, item Scholarum normalium Inspectoribus, Lingvae, et Literaturae Hungaricae Professoribus, Ephemeridum Hungaricarum Scriptoribus, denique Parochis, Ministris et Ludirectoribus illis, qui praemium, aut laudes meruerunt mittantur, singulis porro Comitibus per Directionem Instituti super progressu ejusdem in propagatione Lingvae Patriae a tempore postremorum Regni Comitiorum procurato, circumstantialis Relatio praestabitur.

Demum ipsa etiam Dominia Terrestria per concernentes Jurisdictiones provocanda esse viderentur, ut propagationem cognitionis Lingvae Hungaricae sibi cordi sumere, hocque etiam pacto de Patria bene mereri velint:

S e c t i o II.

Fundus Propagandae Linguae Patriae.

Munificentia Patriae amantium Maecenatum, et quidem :

a) Sua Serenitas Caesareo Regia Dominus Regni Palatinus impensissime exoratur, ut qua Benevolentia cuncta ad provehendum florem et culturam Nationalem hucdum erecta Instituta Regni complexus est, pari Benignitate huic etiam propagandae Linguae Hungaricae Instituto, Patrocinium suum largiri, et qua Protector ejusdem, omnes Regni Jurisdictiones Benigne provocare dignetur, ut in hunc finem pro suo in commodum publicum zelo, conferre velint; ideoque singulis, norma Instituti, prout per SS. et OO. Regni ac Sacratissimam Regiam Majestatem approbata fuerit, typis edita mittenda erit.

b) Liberum erit cuilibet oblatam summam apud se retinere, et [datis Obligatoriiis literis Censum numerare, aut si ipse retinere, sufficientemque securitatem praestare nollet, Capitale Fundationale per se oblatum, ipsius Instituti Fundo inferre.

c) Authographa Litterarum Obligatoriarum quae praevis intabulari debent, in Archivo Jurisdictionum deponi poterunt, et sufficiet solum fidedigna Apographa Suae Serenitati Caesareo Regiae mittere, — quod si quacunque de causa hoc Institutum non inchoaretur, aut intercideret, Chyrographa legitimis Haeredibus restituantur.

d) Minorum Summarum oblationes, per concernentes Jurisdictiones in unum collectae, sub nomine ejusdem Jurisdictionis Fundo Instituti inferantur, ac exinde eadem sub nomenclatione elocentur, — cessante vero Instituto hocce, a dispositione ejusdem Jurisdictionis dependeant.

e) Antequam Centum Millia florenorum M. C. collecta, et plena cum securitate foenori data fuerint, Instituti hujus erectio differatur; tunc vero Sua Serenitas Caesareo Regia, Directioni Instituti omnia Obligatoriarum Litterarum Apographa consignanda disponere, et functiones inchoandas Benigne intimare dignabitur.

S e c t i o III.

Directio Instituti.

Protectione totius Instituti a Benignitate Suae Serenitatis Caesareo Regiae Domini Regni Palatini, votis et precibus ardentissimis exoptata, ipsa negotiorum Instituti manipulatio, et mediorum ad propositum scopum obtinendum applicatio, a cura et providentia Directionis dependeat.

Directio Instituti communi quorumvis eminentiorum Patriae Filiorum Honoris quippe et existimationis Nationalis praemio gloriabitur, — ab universali quip-

quippe in provehenda Lingva Patria ardore sperare licet, Viros praeclaros, et conspicuos, haud defuturos, qui hanc etiam opellam Curae Instituti hujus in communis Patriae et Nationis Florem ultro ac lubenter devoveant.

Directio Instituti consistet ex Individuis novem, nunc in principio per primos Offerentes, seu Fundatores Instituti Suae Serenitati Caesareo Regiae, qua Protectori proponendis, et per eandem Suam Serenitatem denominandis, subsequere vero vacantibus, per superstites pluralitate votorum eligendis.

Ex ipso Directionis Collegio per Commembra deligetur *Praeses* Instituti, pari ratione pluralitate votorum.

Deligendus praevia modalitate *Praeses*, Litteras in negotiis Instituti exaratas, quarum involucro inscribi deberet: *De propagatione Lingvae Patriae* reserabit, ac responsi adornandi tenorem Actuario declarabit, — Cassam Instituti saepius inopinate visitabit, — Mense Februario Rationes, de anno praeterito, si exhibitae non fuissent, Censurae subjiciendas exiget, atque diligenter in Trutinam revocari curabit. In Congressu Generali Dirigentium membrorum quotannis semel celebrando, Relationem de Instituto propagandae Lingvae Patriae per Actuarium adornandam praesentabit; eorum, qui se praemio dignos reddiderunt nomina et merita recensebit; — Cum augmento Fundi praemiorum aequae ac sumtuum aliorum adsignationem desiderabit. — Iis, quibus praemia ad dicta fuerint, favorem significabit, ut de levandis a Perceptore pecuniis, aut Libellis ab Actuario recipiendis solliciti sint. —

S e c t i o   I V .

Officiales et Servitores Instituti, ac ratio eos eligendi.

Perceptor Apographa Litterarum Obligatoriarum a Jurisdictionibus missa, aut Chyrographa etiam tradita conservabit. Census suo tempore pendi urgebit, morosos debitores, qui moniti quoque satisfacere tergiversarentur Praesidi detegit. — Debitores, qui post praestitutum terminum ultra annum different Censuum numerationem, obtento Praesidis consensu nomine Instituti, opera conducendi Advocati Lite conveniet, — citra assignationem Generalis Congressus, nihil prorsus erogabit, — Accuratum Diarium percepti, et erogati aeris ducet, — Semper ultima Januarii Rationes de praecedente anno Documentis fidedignis fultas Congressui Directionis Generali fine superrevisionis exhibebit.

Actuarius omnes Conceptus adornabit, — Acta in Archivo ordinate custodiet; — Indicem, et Protocollum scribet; — Quotannis pro Congressu Generali Typis vulgandam Relationem de Instituti hujus omnibus adjunctis diligentissime elaborabit; — Protocollum Congressuum Generalium in uno quippe exemplari Suae Serenitati Caesareo Regiae Domino Regni Palatino, terminato, quovis Congressu per Praesidem praesentandum in duplo ducet; — Libros distribuendos conservabit; — Assignatos erga Apocham distribuet; de expleta distributione semper Mense Januario Rationes exhibebit.

Congressus Generalis recipiet Relationem de progressibus hujus Instituti; assignabit commendatis praemia, et alios erga Praesidis propositionem necesarios sumtus; dabit Absolutionales Perceptor de pecuniis, Actuario de Libellis distributis ratiocinanti; foenori dabit Capitales Summas; Instructiones accommodas Salarisatis Ordinariis Instituti Membris extradabit; coordinatis Praeparandiis Professores pro iisdem denominabit, ac superinspectionem Praeparandarum Curae habebit; cuncta demum quae ad propositum Instituti scopum, propagationem nempe Linguae Hungaricae in ambitu totius Regni adornandum desiderarentur, sagaci ac provido Judicio, et determinio decernet.

Pro munere tam Perceptoris, quam Actuarii Praeses tres proponet, et Generalis Conventus e Candidatis, maxime idoneum nominabit. — Scribam perinde Directio nominabit, Famulum vero Perceptor conducet.

Sectio V.

Erogationes annuae stabiles ad finem Instituti.

Honoraria forent in moneta Conventionali:

Pro quatuor Praeparandiis in singula Professoribus tribus a finis 300.

dotandis insimul obveniunt	-	-	-	-	-	Rflni.	3600
Perceptoris	-	-	-	-	-	-	600
Actuarii	-	-	-	-	-	-	400
Scribae	-	-	-	-	-	-	200
Merces Famuli	-	-	-	-	-	-	150
Pro Hospitio	-	-	-	-	-	-	500
Pro prima Instructione	-	-	-	-	-	-	150
Pro variis quotidianis expensis, utpote Lignis, calefactione, Charta, et aliis ad scriptionem necessariis							400
Adeoque universim							Rflor. 6000

Plánuma

a' felállítandó Magyar Nemzeti Tudós Társaságnak.

Bévezetés.

Tanúja vala 'Glasz Ország Felséges Uralkodó Királyunk' örökre elfelejthetetlen jó Édes Attya a' halhatatlan II-dik Leopold Császár és Király Fő-Kormányozói mély bölcsességének. Példája lehet ennek a' Felséges elpihent halhatatlan Fejedelemnek Florenczia igazgatása minden jó Fejedelemnek ma, és a' jövőendő időkben is.

Minékünk a' Végzések csak kis korig engedték Ötet, még is nyomai lesznek az Ő igen rövid Uralkodásának még a' késő maradék előtt is. Bölcsen hánytá Ő el minálunk is a' jónak magvait jóltévő kezeivel 's azok szépen csirádzanak.

1790-be Sz. György Havának egyik napján a' jelenkorból a' messzse jövőendőkre kilátó bölcsességgel Hazánk Királyi Fő-Kormány Székéhez így írt a' halhatatlan Fejedelem: „Kivánja, hogy a' Magyar Nyelvre, mint Magyar Országban kétség kívül Anyaira, nagy „gond legyen, — és ugyan azért, ennek kimivelésére, és elterjesztésére kell minden fi-„gyelmét a' Királyi Tanácsnak fordítani, kivált azon helyeken, hol az Országban többféle „Nyelvek vagynak szokásban.“

Későbbben, az ugyan azon Esztendőben öszve hívott Ország Gyűlésén, már láztotak szép nyomai, hogy az egész Nemzet a' bölcs Fejedelemmel egy szempontból tekinti a' Haza jövőendő boldogságára vezető eszközöket, soha több nem történt a' meg nemzeti esedésre nézve mint 1790-ben az Ország-Gyűlésén.

Az akkor felébredett Nemzeti Lélek, hamar át élvén gyermeki Etztendeit, letapodván minden akadályokat, mellyek növést hátráltatták a' Nemzeti Nyelvre nézve, legalább (hálá azoknak, kik azoknak Hőssei levének!) virágzó ifiúságára eljuta.

Lehetett látni minden Ország-Gyűlésein az olta, melly nőttön nő azoknak számok a' Hazafiak között, kik a' Nemzeti Nyelv terjedésében, élő Nemzetiség terjedését, mint a' Nemzet Életerének veréseit, úgy tekinték, 's annak emelkedésében gyönyörködve látták, hogy még meg nem hal a' Magyar. —

De leginkább a' most álló Ország-Gyűlésén lehetett azt nagy örömmel tapasztalnunk, melly közönségessé levének egész Nemzetünk előtt a' magok, mellyeket a' Leopold bölcs Kormány 1790-ben elhíntetett. — Egy Magyart se hallunk már ma szólni, ki a' Nyelv által terjedő Nemzetiség minél erősebb megfundálását ne óhajtana. Sőt, midőn ezen nagy Tárgy felett a' Státusok Sz. András Havának 3-dik napján aggódva tanakodtanak, láttuk, hogy a' nagy czél felé való törekedés mindennek szívét egyaránt éleszti; láttuk, Csudalátás! — hogy a' Magyar Nyelv segedelmére felkölt sírjából maga a' Róma bájos ékesen szóllása is. — Nem lehet valóban a' képzeletnek világában is bájolóbb egységet kép-

zelni egy Nemzetnél, mint a' mint megegyezének minden Nyelven szólló Magyarok abban, hogy a' Magyarok Nyelvére nézve is mind inkább inkább Magyarra kell lenni. De módot találni 's ajánlani csak Gróf Szécsényi István tudott. — A' Nemes Gróf örökség szerint reá szállott nagy Lélekkel szép Földi örökségének egy Esztendei minden jövedelmeit az Édes Haza Oltárára letevén, olly véggel, hogy abból, 's az ahoz járulandó áldozatokból állíttasson fel egy Nemzeti Tudós Társaság, melly a' Nemzeti Nyelven virágzó Magyar Tudományok, és Mesterségek által nevelje, és terjeszsze a' Magyar Nemzetiséget is. — Csillapodván a' nagy tette méltán felindultt Hazafiúi indulatok kebleikben, követték példáját a' Magyar jó Grófnak Vay Abrahám, Gróf Andrássy György, és Gróf Károlyi György, és a' Gyűlésen kívül azok között, a' kik ott jelen nem valának, megértvén a' hasznos igyekezetet, mások is.

'S így valóságosulnak képzeletei néhai derék Révainknak 's Hazánk több tudós Fiainak szinte 35. esztendő elmúltá után. — A' kik a' Nemzet és Fejedelem akaratjára már 1790-ben a' Magyar Tudós Társaságnak felállítást, de még talán korán sürgették. — 'S mint hogy akkor minden igyekezetek siker nélkül maradt, úgy látzott, hogy munkáikat haszontalanul tevék. — De nem, mert a' mint most láthatjuk, kezdetek talán boldogabb Évkorunkban szerencsés véget ér. — Ezen példa is szépen tanít arra mindyájunkat, hogy a' Haza Javára tenni kell; 's annak amit teszünk idővel ha mint későn is szép gyümölcse lesz.

Beadtuk mi négyen a' kik fentebb írva vagyunk Ő Császári Királyi Herczagségének, Nádor Ispányunknak esedező Levelünket, mellyben Ő Császári Királyi Herczagségének, hogy az általunk célba vett Nemzeti Tudós Társaság Protectorátját magára kegyesen felvállalni, azt születésében ápolgatni, 's egy Országos Deputatiót, melly annak alkotó Rendszabásait velünk együtt kidolgozza kirendelni kegyesen méltóztasson - esedeztünk. — Adig is pedig míg a' Deputatio kirendeltetne, Ő Császári Királyi Herczagsége intésére azon Tudós Társaság kiformalását tárgyazó gondolatimat ide feljegyzém. Költt Posonyban Sz. András Havának 21-ik Napján 1825-ik esztendőben. Vajai Vay Abrahám m. p.

Első Czikkely.

Czélja a' Magyar Nemzeti Tudós Társaságnak.

A' Magyar Nemzeti Tudós Társaságnak czélja, a' mint az a' bevezetésben is egy pár szóval említettett az; hogy általa Édes Hazánkban a' Tudományok, és szép Mesterségek Édes Anyai Nyelvünkön mivellettven, így a' szép Nyelv tökéletesedjen, és mind szélesebb szélesebb kiterjedést vegyen, a' Nyelvnek pedig ezen az úton való tökéletesedése, és terjedése, viszont éleszsze és terjeszsze Nemzeti Tudományosodásunkal Nemzetiségünket is. —

Megszámlálhatatlanok lehetnek valóban azon jó következtetések, mellyeket ezen Intézet szerencsés megfundálása, az Édes Hazának jó fundamentommal ígér. —

Nevelni fogja ez Nemzetünknek a' Külföldiek előtt is tekintetét, látván ebből, azok is, hogy a' Hadakban eddig erős Magyar, már a' Tudományok világában is szokott erejével és tüzes Természete szerint maga szép Nyelvén sebessen előhalad.

Meg fogja erősíteni, és gazdagítani a' Nemzetet, 's a' szükség idején alkalmazhatóbbá fog tenni bennünket, a' Királyi és Haza Oltárára téendő áldozatok megtételére. — Mert a' Nemzeti Tudományosodás megkönnyül az által, hogy ahoz minden Magyar Nemzeti Nyelvén is eljuthat; mert elterjedvén a' Nemzeti Nyelv, ezen az oldalon is fog eszközölni a' Nemzet Egysége, melly ismét mennyire nevelné a' Nemzet erejét, annyira meg van már mutatva, hogy abban többé kételkedni sem lehet. —

Szükségesnek vélem még is az elmúlt időkre, és a' jelenvaló korra vissza, és széjjel tekinteni ezen szempontból. —

A' Görög Pythagorás 's azon régi Nemzetnek első Philosophussai jól beszélték az Egyiptomi Nyelvet, mellyen a' Tudományokat titokba mérítették, — 's azok az egynehány nevezetesebb Görögök, kikkel ezek ismét a' Czeremoniák titkai alatt azokat közölték Görög Országba is, birtanak az Egyiptomi Bölcsességgel, de nem volt Görög Bölcsesség Görög Országban mind addig, míg a' kimiveltebb Görög Nyelv alkalmatossá nem leve, által adni az Egyiptomi Bölcsességet a' Görög Nemzetnek is.

Így az első Római Tudósok bizonyossan jól ösmérték Görög Nyelven a' Görög Országi Tudományokat, de a' Róma Bölcsességét még is csak a' Deákul írt Cicerók, Senecák, Pliniusok 's a' t. Munkáiban csudálhatjuk.

Europában is, kivéven némelly idő szakaszokat, majd mindég voltak Túdós Férfiak, de a' Tudományok csak egynehány embernél, 's azoknál is Szent titkok leple alatt tenyésztek. — Idegen volt a' Nyelv, mellyen a' Tudományok ösméretére csak nagy munkával leheté eljutni, — azért a' Nép nagy csoportja egészen tudatlan vala, — ennek setét tudatlansága pedig nem engedte a' Nemzeti erők kifejtődéseit, megalkadólyoztatta a' Nemzeti Jóllétel; és boldogság virágzását, míg végre — át törvén az Angol, Francz, Német, 's Olasz föld Tudós fiai, a' régi Előítéletek korlátjait, a' Tudományokat Nemzetiekké tenni elkezdék, Nemzeti Nyelveiken kezdvén azokat mivelgetni. — Sebessen elkezdettek a' Tudományok azon Országokban azonnal terjedni; mert a' jól ösmért Nyelven könnyű volt mindennek azoknak birtokához eljutni; mert már szabadon állottak mindenek előtt a' Kút-főhöz vezető utak, a' kiknek vágyások volt azokból meríteni, — 's így a' Tudományok ámentek hirtelen a' mezei Gazdaságba, a' kereskedésbe, 's a' Polgári Jóllétel minden ereibe, 's csak hamar hatalmasok, virágzók, 's boldogok levének azon szerencsés Országok. —

Minékünk is voltanak már régen 'Sidó, Görög, de kivált Deák Nyelven Túdós Férfiaink; — Sőt közelébbi időkben voltak, kik az Europai pallérozott Nemzetek Litteratúrájival is ösmeretesek valának. Meg kell azonban vallanunk, hogy a' Tudományos ösméretetek nálunk is szembe tűnő kiterjedést azolta kezdenek leginkább venni, mióta 1790-től fogva a' Nyelv inkább miveltetvén, a' Tudományok is a' Nemzet minden rendű lakossaira inkább szét áradoznak. — Mentül nagyobb előmeneteleket teszen tehát az Édes Anyai Nyelv, Hazánkban a' Tudományok is annál inkább Honniakká lesznek általa. —

Második Czikkely.

Foglalatossgai a' Túdós Társaságnak.

A' fent elő adott Czélokból önként folynak a' Nemzeti Túdós - Társaságnak Foglalatossági. — Nagyok azok, és az egész Társaságnak minden, bár idővel melly nagy számmal lehető Tagjait is foglalatoskodtathatják. — Feljegyezem a' nevezetesebbeket lehető rövidséggel pontónként: —

1.) *A' Nyelvnek Mivelésével.*

Foglalatoskodnak tehát a' Túdós Társaság Tagjai mindenek előtt a' Magyar Nyelvnek tökéletesítése, és gazdagítása körül, — e' végett a' régi Magyar szavakat és beszéd formáit a' két Testvér Haza minden részeiből gondosan öszve szedegetik, azokat megrostálgatják, megállapítják. — Mulhatatlanul szükséges szavakat nagy mérsékléssel 's okos gyökereztetéssel formálgatnak.

Ezen, és ehez hasonló több előkészületek után, készítenek egy tökéletes Magyar Grammaticát, 's egy minél gazdagabb gyökereztető Szótárt, 's ezeknek ismét külömb külömb haszon vételekre, külömb külömbféle kihúzásait.

)(*

2.) *Tu-*

2.) *Tudós Munkák készletével.*

A' Nyelvnek a' Tudományokkal együtt való elterjedése végett foglalatostkodnak a' Tudós Társaságnak Tagjai mindenféle munkáknak írásával. — Legelőbb is pedig a' már Görög, Deák, Anglus, Francia, Német, Olasz Nyelveken meg lévő derekabb munkáknak Magyar Nyelvre való által tételével, — később pedig majd nagyobb készülettel tulajdon elméik szüleménnyel is gazdagíthatják, 's fényesíthetik Litteraturánkat.

A' Tudományok pedig, mellyekkel a' Tudós Társaság Tagjai foglalatostkodnának, minének: — kivéven a' Theológiát, melly az Ecclesiák bölcs gondviselése alatt mivel-tethetne, a' Tudományok nagy világában lévő, minden névvel nevezhető Tudományok, mint-hogy azonban a' dolgok helyesebben lehető folytatások végett, más Európai Tudós Társaságok példájokra is, azokat egy néhány fő osztályokra lenne szükséges elosztani, valamint szinte a' Fő Osztályok alá viszont minden Tudományokat elrendelni. — Azt a' környül-állásokhoz képest következő módon tehetnénk: —

Fő Osztályok.

- 1.) Philologia.
- 2.) Philosophia.
- 3.) Mathesis.
- 4.) Physica.

Philologiai Osztály.

Ezen Osztályban, előre bocsájtván a' Grammaticát, helyet fognának a' szép Mesterségek, a' Poesis, a' szépnek Tudománnyával és az Ékesen szóllás Mestersége.

Ide tehetnénk még a' Historiát, Geographia Civilt, Statisticát, az Archeológiát, mellynek ismét részei a' Nummismatica, Heraldica, Diplomatica, Genealogia.

Ide tartozhatnának még a' Musika, Képfaragás, Festés, Rajzolás Mesterségei is. —

Philosophiai Osztály.

Ezen Osztályhoz tartoznának, a' Theoretica, és Practica Philosophia mindeu részei-névszerint: a' Logica, ez az Emberi bölcsesség templomait felnyitó kulcs; Ontologia, Cosmologia, Psychologia, Theologia Naturalis és Ethica, valamint szinte a' Jus Naturae is 's az ezzel szoros kapcsolatban lévő Jus Publicum, — sőt Jus Privatum is.

Ide kellene még tartozni a' nevelás szép mesterségének is, mellyre édes Hazánk-nak olly nagy szüksége vagyon.

Mathesisi Osztály.

Magában foglalná ez az Osztály a' Mathesisnek mind két fő Osztályait, úgy mint a' Pura és Applicata Mathesist, mellyek közül az első állana az Arithmetikából, Algebrából, és Geometriából; — a' második pedig a' Mechanicából, Hydrostaticából, Hydraulicából, Aerometriából, Aerostaticából, Asztronomiából, Chronológiából, Geographia Mathematicából, Gnomonicából, Pyrotechnicából; végre pedig mind két féle úgy mint Civilis és Militaris Architecturából.

Physikai Osztály.

Ide tartozna a' Természetet gyönyörködve és bölcselkedve vizsgáló ama szép, és nagy Tudomány, egész nagy kiterjedésében, tudni illik a' Physica. —

Hozzá tartozna a' Természet és Orvosi Tudomány, 's minden Természeti Tudományok is. —

Ide

Ide lehetne igen helyesen rendelni az Oeonomiát, és a' Kereskedés Tudományát is.

3) *A' kijött Munkák megrostálgatásaival.*

A' nyomtatásban közre hocsájtott, vagy a' Tudós Társaságnak beadott, avagy annak üléseiben felolvasatott kissebb, és nagyobb Munkáknak, már azok akár jutalom kérdésre akár a' nélkül, akár a' Tudós Társaságnak Tagjai, akár pedig más akár ki által dolgoztatnak; okos kéméllyessel, de egyszersmind komoly igazságossággal leendő megrostálgatásai is nevezetes foglalatosságát fogja tenni a' Tudós Társaságnak valamint szinte a'

4) *Hasznos Kéz Iratok felkeresései, bójelentései, 's közre bocsátása.*

Gyakran történik a' meg, hogy olyan derék munkák, melyeknek közre bocsátása, az egész olvasó közönségre, nagy következésű lehetne, rejtve hevernek; vagy azért, mert írók a' világ eleibe fellépni szemérmesen átalja, vagy pedig mivel a' nyomtatásnak, költségeit csekélyebb tehetségei nem viselhetik, az ilyen munkákat tehát a' hol csak találathatnak, igyekezni fognak felkeresgetni a' Társaság Tudós Tagjai, 's azokat véleményeikkel együtt a' Tudós Társaságnak bemutatják, 's ha a' Tudós Társaságnak is helyben hagyását megérdemlik, a' Directorium is a' reá szükséges költségeket kirendeli, kinyomtatattják. Természetesen ide értem, a' melly általjában minden nyomtatványaira nézve is értetik a' Tudós Társaságnak, hogy a' nyomtatandók mindenkor meg fognak vizsgáltatni a' Királyi könyv vizsgáló Férjfiu által is, valamint a' Könyv-vizsgálás Hazánkban fen fog állani.

5) *Jutalom kérdések feltételei.*

Sok függ valóban a' Jutalom kérdéseknek a' szükséghez képest a' czélnak 'minél inkább megfelelő módon való kidolgozásától. A' környüállások határozzák azt mindég meg, micsoda kérdések megfejtése volna leghasznosabb, 's ha azok bölcsen feltétetvén, szerencsésen is megfejtethetnek, nem lehet előre csak hozzá vetve is megállapítani, melly nagy hasznoknak lehetne az szülő Anyja. Valóban ezen foglalatosságra tehát nagy figyelemmel kell lenni. Úgy végre a'

6) *Jutalmok kiosztogatására.*

Tagadhatatlan lévén az, hogy a' Tudományok is, ha a' haszon reájok harmatozik, szembetünő képpen gyarapodnak. Bámolni lehet azt, hogy a' Magyar Litteratura, ámbár munkássait jutalom helyett vesztesség követte is, még is valóban rendkívül sebes előmeneteleket teve. Mit reménylhetünk a' Lelkes Hazafiaktól, ha ezentül a' dísz mellett hasznót is arathatnak, szép, de terhes pályájokon? — Fő foglalatossága lesz tehát a' Tudós Társaságnak a' Nemzeti Litteratura előmenetelét, a' Fundus mindenkori erejéhez képest minél nagyobbra elhatározható jutalmokkal, ébreszgetni, 's elősegélleni.

Harmadik Czikkely.

Alkotó Tagjai a' Nemzeti Tudós Társaságnak.

P r o t e c t o r.

Mind magas Királyi születése, 's állása, mind Magyar Nemzetünk eránt annyi szerencsés Esztendőök lefolyta alatt, miolta jó Királyunk akaratiából Nemzetünk védő

Angyala leve, mindenkor hathatósan megbizonyított kegyes hajlandósága, mind pedig végre ritka bölcsessége, 's a' Tudományok és szép Mesterségek eránt égő hathatós szeretete' elgondolása Ő Császári Királyi Herczegségének, Hazánk Nádor Ispánnának, a' legszebb remények között úgy könyörögtet bennünket a' Magyarok hatalmas Istenének: Tartsd meg Isten minékünk, hogy Nemzedet Tudományos Intézetének sok Esztendőig lehessen Protectora

Fő Herczeg József Nádor Ispányunk!!!

Több alkotó Tagjai a' Tudós Társaságnak négy rendre osztatnának, e' következő képpen:

- a) A' Directorok.
- b) A' Tudós Társaság' rendes Tagjai.
- c) A' Tudós Társaság' rendkívül való Tagjai.
- d) A' Cselédek.

A' Directorok.

Ezek most egyszer legelőször választatnának az Ország-Gyűlése által a' dolgok folyamatajának rendi szerint. — Azután pedig ha a' halál egynek a' helyét kiűresítené, az életben megmaradtak az első Ülésekben okvetetlen válaszsának helyébe mást szabadon, még pedig olly móddal, hogy ha az első sorozással 7 golyobis egyre sem esett, akkor azon két Férfiak, kikhez legtöbbször hajlanak, tekintessenek Candidatusoknak, 's másodszor a' kettő felett két felé votisálva, a' kinek eggyel több lészen száma, az elválasztatott.

Praeses.

Ugyan ezek a' Directorok, 's ugyan csak a' most leírt mód szerint választanak magoknak minden Esztendőben Praesest is.

NB. Hogy ha a' második votisáláskor is a' votumok éppen egy formán állának, akkor a' Protector a' kettő közül egyet választ bölcs tette szerint.

Rendszabásai a' Directoriumnak.

A' Directorok választathatván az Ország' három elsőbb Státussáiból, ezek semmi fizetést nem vésznek, hanem a' Király és Haza Javára becsületből szolgálnak nagy örömmel és készséggel.

Ösze jönnek minden Esztendőben rend szerint egyszer, rendkívül való esetekben a' Protector' parancsolatjára többször is.

Egybe jövételek után együtt lételek egyszerre hét napoknál tovább nem fog tartani.

A' Praeses, a' ki a' Directorium végrehajtó hatalma lészen, abban az Esztendőben, mellyben Praesidiuma tart, okvetetlen és szakadatlanul a' Tudós Társaság' állandó helyén fog lakni, 's azt kis időre is csupán a' Protector engedelve mellett hagyhatja el.

Ezen Praeses előlülése alatt tartott Üléseikben fognak tanácskozni a' Tudós Társaság Fundussának mindenféle körülállásai felett, mellyek azt akár active, akár passive érdekelhetik a' 12 Directorok.

Minden Esztendő végével tudósítani fogják a' Tekintetes Nemes Vármegyéket a' Fundusnak miben léte felől, és azon előmenetelekről, mellyeket abban az Esztendőben a' cél felé tettenek.

Meg fogják határozni a' fundus erejéhez képest a' Jutalom summákat, 's azokat ismét azon Tudós Férfiak közül, kik minden Jutalomra a' Tudós Társaság által praesentálnak, egynek oda ítélik. —

Min-

Mindenféle kérdésnek, a' szükséges discussio után leendő megállapítása, golyóbi-sokkal leendő voksolás által fog megtörténni.

A' Tudós Társaságnak rendes Tagjai.

Ezek most legelőször, a' Fundus erejéhez képest elválasztatnának, a' Philologiai Osztályra, mint a' melly a' Társaságnak fő czélja elősegítésére leginkább fog dolgozni, — hatan, a' többi Osztályokra pedig ketten ketten, és így a' négy fő Osztályra tizenketten a' Directorium voksaik által, idővel pedig a' Fundussal ezek számának is nevelkedni kellettén, minden rendes Tag elválasztásában voksa lészen a' Directoriumon kívül minden rendes Tagnak is. —

Rendszabásai a' rendes Tagoknak.

Ezek már választathatván minden külömbség nélkül, minden Magyarúl tudó Tudósok közül, sorsok külömbözőségéhez képest külömbféle hivatalokban is lehetnének; mint rendes Tagjai a' Tudós Társaságnak bizonyos alább megnevezendő tisztességes rendes fizetés mellett, melly a' Directorok által fellyebb is emeltethetne idővel, kötelesek lészenek.

Minden Esztendőben legalább egyszer az alább megirandó helyen és időben megjelenni, és legalább három hetekig Gyűléseiben a' Tudós Társaságnak tanácskozni.

A' beadandó Jutalom munkákat, mellyek hozzájuk eleve ki fognak küldettetni, recenseálni, 's a' Gyűlésekre recensióikkal és opinióikkal beadni.

Szorgalmatosan megolvasgatni más egyéb újonnan kijött Magyar Munkákat is, 's azokat a' mennyire reá érhetnek, recenseálni, 's a' Tudós Társaságnak bejelenteni.

A' Jutalom kérdésekre dolgozott munkák közül, a' két legszerencsésebben írt munkákat voksolással megállapítják, és a' Directoriumnak bémutatják, valamint szintén meghatározzák, szintén úgy az azon Esztendőben kijött legjobb egy pár munkát is. Mind ezek pedig történnék az Anniversalis nagy Gyűlésben. De

Midőn csak módjokban eshetik, megjelennek a' mindenheti kisebb Gyűlésekben is, 's elősegítik a' Tudományos kereskedést.

Titoknokja a' Tudós Társaságnak.

Választani ismét ezek közül kellene a' Társaság Titoknokját, a' kinek ismét alább meghatározandó, és már ez egy egész embert kívánván rendes Tagi fizetésén felül is, tisztességes fizetése mellett kötelessége lészen

Rendben tartani a' Tudós Társaság' Jegyző-Könyveit, 's minden Írásait. —

Bévenni a' Póstán, vagy más úton érkezhett Leveleket, és munkákat, 's azokat ismét azon Osztály Tudós rendes Tagjainak, mellyhez a' Munka tartozik, megküldeni — a' Gyűlésekben pedig referálni rend szerint.

P e r c e p t o r.

Választani kell még a' 12 rendes Tagon kívül egy Perceptort is, a' ki szinte illendő fizetés mellett a' Tudós Társaság Mássáját rendben tartaná, a' bévenni valókat idejében bévenni, a' nagy dolgokban a' Directorium, a' kisebbekben pedig, de csupán 500 C. Rft erejéig a' Praeses írott assignációja mellett, ki is adná a' kiadandókat, — számadásait olly rendben tartaná, hogy azokat a' Praeses minden órában tétzése szerint visitálhassa — végre pedig számadásainak minden Esztendő végével okvetetlen revideáltatni kell. —

Becsületből való Tagók.

Minél nagyobb számmal lehetne ezeket választani, 's ezekből választatnának idővel viszont a' Rendes Tagok. Voksok mind a' nagy mind a' kis Gyűlésekben lenne, de fizetések nem, mentül több érdemeket szereznének ezek magoknak a' Litteratura körül, annál több volna az ok hogy rendes Tagoknak választassanak.

Tselédék.

Mulhatatlanúl szükség volna utóljára következő Cselédekre:

Egy Ház Mester Portás,

Két Inas, és

Egy Ház szolgára. —

Negyedik Czikkely.

Állandó Helye és Épülete a' Tudós Társaságnak.

Sok igen fontos okoknál fogva Pest lenne. a' hol a' Tudós Társaság legcélszerűsággal állíthatna fel. — Elhalgatván egyebeket, ott a' Protector ápolgató kegyes tekintete előtt lévén szüntelen, leginkább tenyészhetne. — Pest nagy Várossaink közül leginkább közepén van a' Hazának. — Ott vagynak a' Dicasteriumok és az Universitas, és így a' két Városban legtöbb Tudós Magyarjaink is ott vagynak egy helyben — de mindenek felett, ott van a' hasonlóan Széchényi lélekből született nagy Könyv-Tár 's Musaeum, mely a' Társaságon, és a' mellyen a' Társaság kölcsönösen segíthetnek — valóban, e' nélkül ennek megszerzése tenné a' legnevezetesebb költségeket, mellyeknek viselése a' fundust igen meggyengítené, ha egészen ki nem merítené is.

Épületje a' Tudós Társaságnak.

Ohajtani kell, hogy e' végre egy állandó alkalmas épületet nyerhessünk, addig mind az által Árendába is lehetne egy Épületet bérleni, következő felvigyázással:

Nem volna szükséges, hogy az a' Város Fő Uttzáiban legyen, sőt tisztességes, de, csendesebb helyen még kívánatosabb lenne.

Mulhatatlanúl kellene az Épületben találtatni egy nagy, és egy kisebb Palotának mellyekben a' kisebb és nagyobb Gyűlések tartathatnának.

Egy tisztességes több szobából álló lakás a' Titoknoknak, — e' mellett egy tágas Archivum a' Levelek és Jegyző könyvek számára.

Továbbá a' Társaság Perceptorának illendő lakás és egy Cassa szoba.

Kívánatos dolog volna még, ha a' Pesten nem lakó Rendes Tagoknak, midőn azok Pestre bérönnének, egy egy szobát adhatnánk.

Végre pedig a' Cselédeknek is lakás.

Ötödik Czikkely.

A Társaság Ülései Rendje.

A' nagy Palotában tartatnának a' Társaságnak Anniversalis nagy Ülései, — rendszert elkezdnének Augustus 10-dik Napján, és tartatnának folyvást három hetekig — a' Társaság minden rendes Tagjainak már 9-dik Augustusban békell magokat a' Director, Praesensnél jelenteni. — De a' Directorium Ülései, csak 24-dik Augustusban kezdőknek és két napokig tartanak, a' nagy Gyűlésekben olvastatnak fel legelőbb is az arra az Esztendő-

re kitént Jutalom kérdések, azután rendre a' kérdésekre bérjött munkák az Osztálybéli Rendes Tagoknak azokra tett reflexióikkal, és opinióikkal; — azután voksolással megállapítatik, melyik két munka ütött ki legszerencsésebben, és azok a' Jutalom meghatározás végett a' Directornak praesentáltatnak. — Azután megvizsgáltatnak az abban az Esztendőben kiött könyvek, 's ezek közül is a' legjobb kettő voksokkal megválasztván, jutalomra a' Directoriumnak proponáltatnak, továbbá pedig elő vétetnek az olyan kéziratok, melyeknek készítői abban az állapotban, hogy azokat kinyomtathassák nincsenek, a' nyomtatást pedig nagyon megérdemlenék, 's ezek is a' Directoroknak bemutatattatnak; — végre pedig mind ezekre a' Directorok a' magok Üléseikben a' Jutalmakat elhatározván, azok minél nagyobb Pompával Ő Császári Királyi Fő Herczogsége a' Nádor Ispány mint Protector által ki osztatnak.

NB. A' Tudós Társaság minden Üléseiben is lesz helye és Votuma a' Directoroknak is.

A' kisebb Palotában ismét minden héten tartatnának a' Kisebb Gyűlések, egy napon rendszerint a' Praeses Elölülése alatt, de tette szerint a' Praesidiumot ebben a' Gyűlésben által adhatná a' Tudós Társaság jelenlévő legidősebb rendes Tagjának is, — ebben minden apróbb feltételek, kisebb gyönyörködtető munkátskák, mindenek felett pedig a' Tudományos Ujságban kiadandó munkák és recensiók olvastatnának fel, melynek redactióját örömmel által adná reményilem a' jó Hazafi Trattner Ur, 's ennek felolvasásai 's az ezek felett tartandó beszédek által feltartatna a' Litterarium Commercium szüntelen.

Hatodik Cikkely.

Fundussa a' Tudós Társaságnak.

Ez egyedül az eddig tett tetemes áldozatokból, és azokból, melyeket a' hív Magyarok, Nemzetek eránt lankadást nem ösmérő hív buzgóságoktól 's Nemes Nagy Lelkűségekől méltán reménylhetünk, állanak. — Valóban egy Nemzete is alig van Európának, melynek több hatalmas Fiai volnának, mint Édes Hazánknek; — gondolni sem lehet tehát, hogy ezek szűkülni engednék a' közönséges jó Édes Anyát, melynek olly sokat köszönhetnek; — kivált, midőn bölösen átlátják azt is, hogy a' mit e' nagy célra feláldoznak, azt csak Kamatra adják a' Hazának maradékaik számára, mert elterjedvén a' Tudományosodás, az ez által elő segéllett Nemzeti gazdagodás vissza fogja fizetni megnőtt Jövedelmekben kamatostól azt, a' mit most a' Haza oltárára nagy Lélekkel letesznek.

Mínthogy azonban az elkezdett művnek legjobb magában letenni az örök tökéletességnek magvait, jónak vélném, ha a' Capitalisok interesseinek $\frac{1}{2}$ része mindenkor a' Tőke pénz öregbítésére elocáltatna, és csak $\frac{1}{2}$ része költetne el.

De lehetne még talán könyörögni Ő Felségének a' Tarsaság részére könyv-nyomtató privilegiumért is, — melly ha resolváltatna, ennek jövedelme is mindenkor Fundusul szolgálhatna.

Hetedik Cikkely.

A' Kölcségeknek Felvetése.

Az előre ellátható és az Intézet első kezdetéhez alkalmaztatott Kölcségek, de a' melyeknek a' Fundus nevedésével szinte véghetetlenül nevedezni kellene, lennének körül belől a' következők:

- a.) Rendes állandó fizetések.
- b.) Jutalom kérdések Summái.
- c.) A' legjobb két Magyar Munka Jutalma.
- d.) Rendkívül való Segedelmek.
- e.) Elegyes Költségek.
- f.) Hasznosnak ítélt kéziratok kinyomtatásai.

Rendes állandó fizetések.

A' rendes fizetések állanak következőkből:

1. A' 12. Rendes Tagnak egynek egynek 400. Rfkat. számítván	
ezüstbe - - - - -	4800 fl.
2. A' Titoknak a' fent most mint Rendes Tagnak kitett 400	
forintjain kívül mint Titoknak - - - - -	600 fl.
3. A' Perceptornak summásan - - - - -	600 fl.
4. A' Portásnak - - - - -	200 fl.
5. Két Inasnak 75. forintjával - - - - -	150 fl.
6. A' Ház Szolgának - - - - -	50 fl.

Jutalom Kérdésekre.

Minden osztály részére legalább is két kérdésekre, egyikre 600.	
másikra 400 forintokat tenne ez - - - - -	4000 fl.

A' legjobb két Munka Jutalma.

A' legjobb két Munka Jutalma per 1000 fl. - - - - -	2000 fl.
---	----------

Rendkívül való Segedelmek.

Szerencsétlenül elbetegesedett Tudós Férjfiak; — Elholtak elmaradott özvegyeinek, elszegényedett, vagy nagy Tálálmányok körül foglalatzkodó derék Mester Embereknek, mezei Gazdáknak rendkívül való felsegélésekre; szükségesnek látott tudományos utazások megtételeire; hasznos kéziratoknak kinyomtatására, egy esztendőről másra is össze gyűjthetvén, esztendőnként legalább is - - - - -	3000 fl.
--	----------

Elegyes Költségek

Ezek lennének körül belől következők:

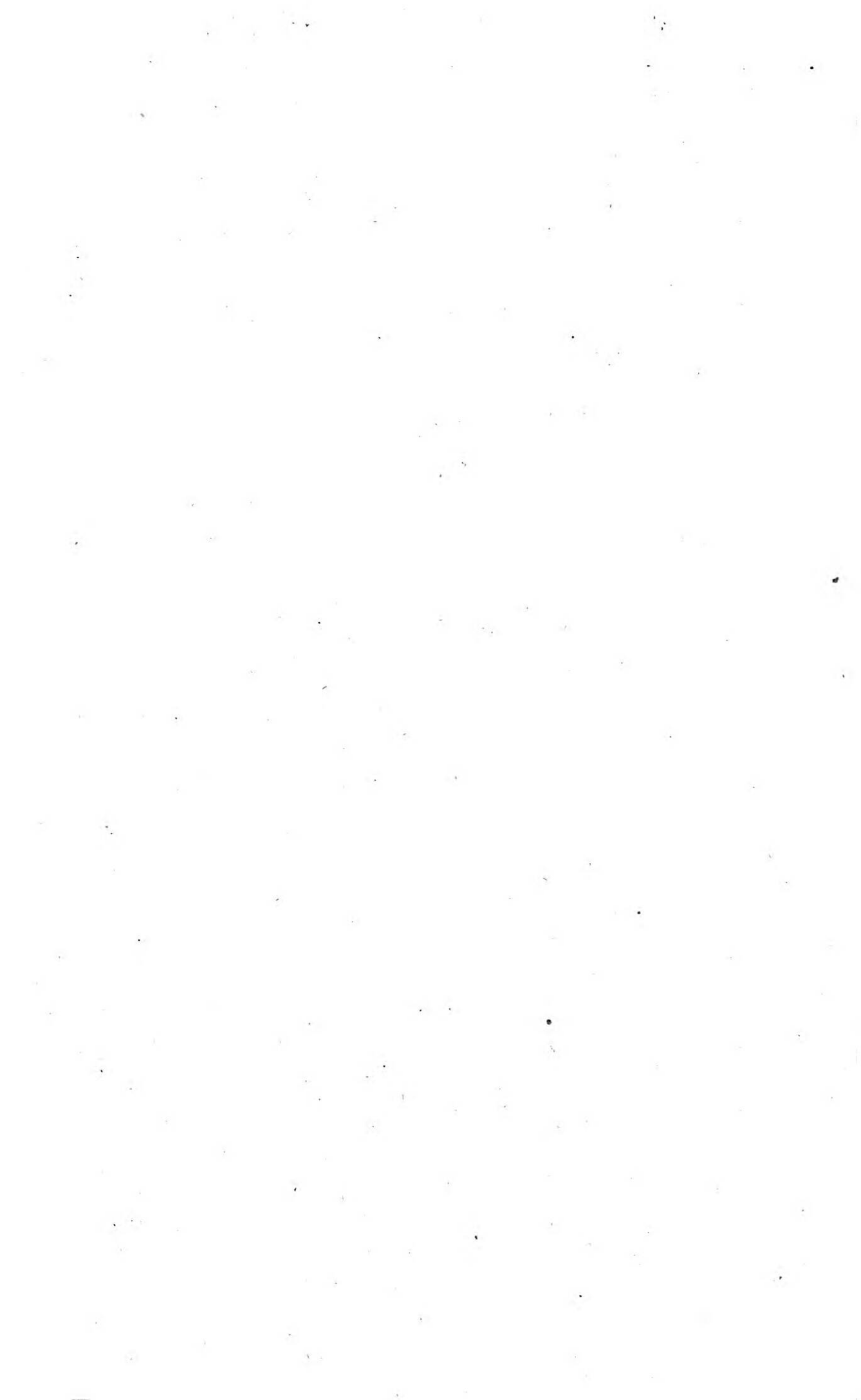
1. Ház bér - - - - -	2000 fl.
2. Ház fent tartása, Paloták provisiója - - - - -	400 fl.
3. Posta költség - - - - -	1000 fl.
4. Előre nem látható apróságokra - - - - -	500 fl.

Summa 19,300 fl.

A' Summának 1/6 része, a' mellyet a' fundus öregbítésére kellene Esztendőnként fordítani tenne az első Esztendőben - - - - -	3,217 fl. 40.
--	---------------

És így az egész Summa, mellyre az első Esztendőben szükség volna, térsen - - - - -	22,517 fl. 40.
--	----------------

Österreichische Nationalbibliothek

+Z18201310X

